

A 94 tétel nyomában

■ BLÁZY ÁRPÁD

Sokan feltették már a kérdést, hogy Luther Márton 1517 októberében vajon a búcsú tárgykörében miért éppen 95 tétellel állt a nyilvánosság elé. Miért nem választott inkább valami kerek vagy éppen biblikus számot, mondjuk 70-et, 120-at vagy éppen 100-at? E kérdés feltevésénél többet azonban eddigi ismereteink szerint nem nagyon tudunk tenni. Mégis ott motoszkál bennünk a kíváncsiság: csak a véletlen szüleménye lenne a 95 lutheri tézis?

A kelenföldi bibliaiskola keretében tavaly ősszel kezdtük el a 95 tétel részletes tanulmányozását. Már túl voltunk a jól ismert általános bevezetésen, mi több, a tételek egy részét is magunk mögött hagytuk, amikor is a neves irodalomtörténésznek, Reisinger Jánosnak Lutherről még 2015-ban tartott előadásorozata került elénk.¹ A második előadás címe igencsak felkeltette figyelmüket: *Miért éppen 95 tételt szögezett ki Luther Márton?* Nagy érdeklődéssel és várakozással hallgattuk tehát az előadást, amelyből megtudhattuk, hogy a 95 tétel egyáltalán nem a véletlen műve. Albrecht mainzi érsek (1491–1541) ugyanis 1517-ben egy 94 pontból álló *Utasítással* látta el a búcsúcédula árusait, s a reformátor erre reflektálva és vitába szállva fogalmazta meg ugyancsak 94 + 1 ráadással kiegészített híres tétel sorozatát.

Érdeklődéssel vártuk, vajon kiderül-e az előadásból, hogy ez az igencsak fontosnak tűnő adat vajon milyen forráson alapszik. Reisinger többek között VARSÁNYI Mátyás *Isten embere – Dr. Luther Márton élete* című, 1938-ban megjelent könyvét ajánlotta hallgatóinak.

Ezek után felkutattuk e feledésbe merült kötetet, és valóban – a 95 tételről szóló XI. fejezetben többek között ezt olvassuk: „Tetzellel nem lehetett bírni. Úton-útfélen azt hirdette, hogy az ő piros keresztje és vaspántos ládája több embernek szerzett üdvöt, mint Krisztus golgothai ke-

resztje! A mérték betelt. Luther tollat ragadott a kezébe és a bűnbocsátó cédulaárusoknak adott 94 pontból álló utasításra válaszképpen 95 pontban (hogy övé legyen az utolsó szó) a legszentebb lelki javakkal üzött vásár ellen tiltakozott.” (Uo. 56. o.)

Mégis mi lehet az itt említett *94 pontból álló utasítás?* Forrásmegjelölés vagy hivatkozás híján nem derült ki, mire alapozta kijelentését az evangélikus történész, ezért a világhálón igyekeztünk utánajárni. Ám hiába írtuk be a keresőbe az újdonság hatásával bíró kulcsszavakat, az nem adott találatot. A kulcsszavakat németre átültetve azonban két konkrét találat is érkezett.

Az első az 1983-as Luther-évben a mainzi Gutenberg-múzeumban tartott, könyvnyomtatással foglalkozó kiállítás katalógusa, amelyben szinte szó szerint szerepel a Varsányi által közölt információ (HALBEY 1983, 34. o.). De vajon honnan ismerhette vagy idézhette volna Varsányi mindezt a 20. század '30-as éveiben? Mindenesetre biztató, hogy 1983-ban ugyanezekről az információkról újra (?) írt valaki.

A második találat minden kérdésre megadta az egyértelmű választ. Ez egy tanulmány a 19. század második feléből, amelynek szerzője a német egyháztörténész, Paul TSCHACKERT (1848–1911). *Kleine Beiträge zu Luthers Leben* című tanulmányát 1889-ben publikálta a *Theologische Studien und Kritiken* című folyóiratban. Az öt fejezetre tagolódó dolgozat első részének címe így hangzik: *Miért írt Luther éppen 95 tézist a búcsúról?* (Uo. 359–365. o.) A német digitális folyóirat-archívum honlapján² bárki szabadon lapozgathat a különböző periodikákban. Egy-két kattintás, és máris elénk tárul Tschackert teljes dolgozata.³

A német történész tanulmányából teljesen egyértelmű-

¹ https://www.youtube.com/watch?v=IWR2To_CPO4.

² <https://www.digizeitschriften.de/startseite/>.

³ <https://www.digizeitschriften.de/dms/toc/?PID=urn%3Anbn%3Ade%3Absz%3A21-dt-7779>, itt a 359. oldalt jelző gombra kattintva.

vé válik, hogy Luther 95 tézise tényleg nem a véletlen műve. Albrecht mainzi érsek valóban kiadott egy *Utasítást* a búcsúhirdetőknek, amelynek eredeti nyomtatott példányát a Königsbergi Városi Könyvtárban őrzik.⁴ A szerző beszámol többek között arról is, hogy az eredeti dokumentum 94 bekezdést tartalmaz. A nyomtatott változat lapszélein pedig az egyes bekezdések 2-től 94-ig meg is vannak számozva, hogy így az egyes pontok még egyértelműbben elkülönüljenek egymástól (uo. 364. o.).

A dolgozat a teljesség igénye nélkül tételesen is párba állít jó néhány érseki instrukciót és Luthernek arra adott (válasz)téziseit, kimutatva ezzel a két dokumentum közötti vitathatatlan kapcsolatot (uo. 361–364. o.).

Tschackert végül Johannes Poliandert (1487–1541), a lipcsei Tamás-iskola egykori rektorát idézi, aki egyik levelében maga is arról ír, hogy a búcsúvita kirobbanását Albrecht érsek instrukciói okozták (uo. 365. o.).

Ezek alapján sokkal jobban érthető most már az is, amit a bibliaiskolai tanulmányozás során többször megállapítottunk. Feltűnő, hogy Luther 95 tétele valahogy nem annyira gördülékeny, mint inkább szörszálhasogató, itt-ott nehézkes, néha önmagát ismétlő, ami a reformátor egyéb műveit és iratait figyelembe véve igencsak szokatlan. Ez sem lehet véletlen tehát. Luther nem csak úgy gondolt egyet, tollat ragadott, és elkezdte a tézisgyártást. Sokkal inkább az egyházi főméltóság eligazító, ám teológiailag igencsak problémás utasításaira replikázott.

Elgondolkodtató továbbá, hogy Luther a 94 pontból álló *Utasításokra* miért nem pontokkal válaszolt. Nagy valószínűséggel azért, mert Albrecht érsek üzenete egyben

⁴ Albrecht von Brandenburg: *Instructio summaria pro subcommisariis*. Stadtbibliothek in Königsberg (Ca 232 I, 4°, Stück 10). Egy további példány található: Gräfllich Stolbergische Bibliothek, Wernigerode. Közli TSCHACKERT 1889, 360. o. 1. jegyz.

főpapi kinyilatkoztatásként is értelmezhető, amely feltétlenül követendő és megtartandó, mi több – minden földi halandóra érvényes. Az, hogy Luther tézisekkel reagált minderre, nem kevesebbet jelent, mint hogy ekkor még a felsőbbtség iránti teljes tisztelet és engedelmesség jellemezte.⁵ Az Ágoston-rendi szerzetestanár nem kinyilatkoztat, nem pontokba foglalja teológiai látását, véleményét, hanem – az érsek pontjaira reflektálva – téziseket fogalmaz meg. Azaz jóllehet kortársait megelőző módon, mint a teológia professzora 1517-ben már sok mindent másképpen lát és értelmez, mint saját feljebbvalója, ezt azonban csak mint vitatárgyat, javaslatot, felvetést vagy akár megkérdőjelezhető állításokat tárja a nagyvilág elé, meghagyva ezzel annak lehetőségét, hogy azokat bárki megcáfolja.

Luthernek erre a engedelmességet és tiszteletet sugalló magatartására Tschackert is felhívta olvasói figyelmét. Szerinte az sem véletlen, hogy Luther téziseiben egy szóval sem találunk utalást az érsek 94 tételére (TSCHACKERT 1889, 361. o.).

Hivatkozott művek

HALBEY, Marianne 1983. *Drucken im Vorfeld der Reformation. Eine Ausstellung zum Lutherjahr vom 6. September bis 23. Oktober 1983 im Gutenberg-Museum Mainz. Ausstellungskatalog*. Gutenberg-Museum, Mainz.

TSCHACKERT, Paul 1889. *Kleine Beiträge zu Luthers Leben. Theologische Studien und Kritiken*, 62. évf. 1. sz. 359–378. o.

VARSÁNYI Máttyás 1938. *Isten embere. Dr. Luther Márton*. Magánkiadás, Budapest.

⁵ Vö. a 95 tétel eredeti latin feliratával: *Disputatio pro declaratione virtutis indulgentiarum*.